

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ДОВЖИЧ ЄВГЕН ВІТАЛІЙОВИЧ

УДК 343.102

**ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕТЕКТИВА НАЦІОНАЛЬНОГО
АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ**

12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2019

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент **Трофименко Володимир Михайлович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, професор кафедри кримінального процесу, заслужений юрист України.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, доцент **Гринюк Володимир Олексійович**, Київський Національний університет імені Тараса Шевченка, доцент кафедри правосуддя;

– кандидат юридичних наук, професор **Толочко Олександр Миколайович**, Національна академія прокуратури України, ректор, заслужений юрист України, державний радник юстиції 3 класу.

Захист відбудеться «31» жовтня 2019 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-а.

Автореферат розіслано «27» вересня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.Ю. Шепітько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. На сучасному етапі розвитку держави вирішення проблеми корупції є одним із пріоритетних завдань для українського суспільства. Проведення правової реформи, формування довіри до влади, зростання економічного потенціалу держави, покращення добробуту громадян неможливі без позитивних зрушень у напрямі подолання корупції.

За даними дослідження Transparency International Ukrain у рейтингу сприйняття корупції Україна в 2018 році здобула 32 бали зі 100 можливих та зайняла 120 місце серед 180 країн (2014 рік – 26 балів та 142 серед 175 країн). Досягненню цих результатів, в значній мірі, сприяло створення таких антикорупційних інституцій, як Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ); Спеціалізована антикорупційна прокуратура та Вищий антикорупційний суд. Одним із суб'єктів, на який покладено завдання протидії корупції, є детектив НАБУ який для законодавства України є новим учасником кримінального провадження з боку сторони обвинувачення, що обумовлює значний науковий інтерес до дослідження його правового статусу та діяльності. На даний час цей науковий інтерес підсилюється також з огляду на існуючу правозастосовну практику, що не завжди є ефективною.

Актуалізація проблем діяльності детектива НАБУ, крім того, обумовлена й недосконалістю чинного законодавства, яке її регулює, а також недостатністю її наукового і методичного забезпечення.

До проблематики функціонування системи органів, що здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції, у тій чи іншій мірі у своїх наукових працях зверталися Ю.П. Аленін, О.В. Баулін, О.Ю. Бусол, Є.В. андін, Ю.А. Ваньчик, В.В. Вапнярчук, В.Д. Гвоздецький, О.І. обровольський, О.О. Дудоров, В.А. Журавель, Е.Ф. Іскендеров, Д.Г. аброда, О.В. Капліна, В.І. Литвиненко, В.В. Луцик, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, В.Т. Нор, К.М. Опак, О.С. Проневич, І.В. Пшеничний, А.І. Рибак, Д.Б. Сергєєва, С.Р. Тагієв, І.А. Тітко, О.М. Толочко, В.М. рофименко, Л.Д. Удалова, С.Б. Фомін, В.Ю. Шепітько, О.Г. Шило, В.В. Шуба, О.М. Юрченко та ін.

Діяльність детективів НАБУ стала предметом наукового пошуку С.С. Аскерова, О.В. Баганця, О.А. Банчука, Р.В. Войтюка, І.В. Гловюк, В.О. Гринюка, Л.М. Лобойка, І.П. Лопушинського, М.А. Погорецького, О.Ю. Татарова, М.І. Хавронюка, В.І. Цимбалюка, В.І. Чечерського, О.М. рченка, Ю.П. Яновича та ін.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових досліджень, які тією чи іншою мірою стосуються заявленої проблематики, багато існуючих прикладних та наукових проблем у цій сфері поки що не знайшли свого вирішення. Це обумовлює актуальність дослідження зазначеної теми і визначає її доктринальне та практичне значення, що в кінцевому рахунку полягає в отриманні нових наукових знань щодо процесуального статусу детектива НАБУ, його діяльності, обґрунтуванні

пропозицій, спрямованих на удосконалення його правового регулювання та забезпечення єдності правозастосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з планом наукових досліджень кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та є складовою частиною цільової комплексної програми «Судова влада: проблеми організації та діяльності» (номер державної реєстрації 0111U000957). Тема дисертаційної роботи затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого 18 березня 2016 року (протокол №9). Тема роботи перезатверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого 27 червня 2018 року (протокол №11).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є отримання нових результатів у вигляді наукових висновків щодо сутності поняття «детектив» НАБУ, його процесуального статусу, функцій та місця в системі суб'єктів, що здійснюють досудове розслідування кримінального провадження, а також формулюванні науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення нормативного забезпечення правозастосовної діяльності даного суб'єкта кримінального провадження.

Досягнення поставленої мети передбачає необхідність послідовного вирішення таких дослідницьких завдань:

- сформулювати авторську дефініцію «детектив Національного антикорупційного бюро України»;
- охарактеризувати правовий статус детектива Національного антикорупційного бюро України та визначити недоліки його правового регулювання;
- визначити особливості юридичної відповідальності детектива Національного антикорупційного бюро України;
- з'ясувати особливості підслідності Національного антикорупційного бюро України;
- виокремити доктринальні та прикладні проблеми здійснення своїх повноважень детективом Національного антикорупційного бюро України у кримінальному провадженні;
- сформулювати науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на удосконалення нормативного забезпечення процесуальної діяльності детектива Національного антикорупційного бюро України.

Об'єктом дослідження виступають правові відносини, пов'язані з діяльністю детектива Національного антикорупційного бюро України.

Предметом дослідження є правові основи діяльності детектива Національного антикорупційного бюро України.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям наукового дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, характерних для правової науки.

Історико-правовий метод допоміг дослідити генезу нормативної моделі статусу та компетенції

детектива за законодавством різних країн. Діалектичний метод дозволив розглянути процесуальний статус детектива як цілісне явище, з'ясувати його зміст та кореляційний зв'язок його окремих компонентів. Системно-структурний метод покладено до основи дослідження процесуальних відносин детектива НАБУ з іншими учасниками кримінального провадження. Порівняльно-правовий метод став у нагоді під час аналізу законодавства іноземних країн, що регулює діяльність детектива в кримінальному провадженні, який здійснено з метою з'ясування можливої конвергенції окремих законодавчих конструкцій. Статистичний метод використано при дослідженні слідчої та судової практики у кримінальних провадженнях, що належать до підслідності НАБУ.

Усі методи застосовувалися у взаємозв'язку, що забезпечило достовірність наукових результатів і узгодженість сформульованих у дисертаційній роботі висновків.

Теоретичну основу дисертації становлять наукові положення, що містяться у працях українських та зарубіжних дослідників із теорії права, конституційного права, кримінального процесуального права та криміналістики, адміністративного права та процесу, цивільного процесуального права.

Нормативно-правову та інформаційну основу дисертації склали: Конституція України; міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; рішення ЄСПЛ; Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК); закони й підзаконні нормативно-правові акти України; КПК України 1960 р.; слідча та судова практика; законодавство іноземних країн.

Емпіричну базу дисертаційної роботи становлять результати узагальнення матеріалів 170 кримінальних проваджень та судової практики судів першої та апеляційної інстанцій щодо розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування (понад 180 судових рішень, розміщених в Єдиному державному реєстрі судових рішень).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням процесуального статусу та діяльності детектива Національного антикорупційного бюро України у кримінальному провадженні. До найважливіших положень, що містять наукову новизну, слід віднести такі:

уперше:

– запропоновано авторську дефініцію поняття «детектив НАБУ» як державного службовця, який уповноважений здійснювати оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених законом до підслідності НАБУ, а також в інших справах за рішенням прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування, яке проводиться детективами НАБУ, або Директора НАБУ та за погодженням із прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

– сформульовано ознаки підслідності НАБУ, серед яких виокремлено: виключність, комплексність, особливий суб'єкт здійснення досудового розслідування, особливий суб'єкт вирішення

спорів про підслідність. Розкрито зміст кожної із цих ознак;

– з метою забезпечення дотримання норм чинного кримінального процесуального законодавства України обґрунтована доцільність унормування можливості оскарження рішення прокурора про визначення підслідності, зокрема, й постанови прокурора, прийнятої в порядку ч. 5 ст. 36 КПК України;

– аргументовано необхідність розширення кола суб'єктів, які мають право на затримання особи, якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, та запропоновано внесення відповідних змін до чинного КПК України;

– запропоновано унормувати можливість створення міжвідомчої групи слідчих та прокурорів за рішенням Генерального прокурора або його заступника, що забезпечить ефективність досудового розслідування в окремих кримінальних провадженнях та дотримання вимог закону щодо належного суб'єкта збирання доказів;

удосконалено:

– аргументацію доцільності надання прокурору права своєю постановою відсторонювати слідчого від здійснення досудового розслідування;

– обґрунтування доцільності розширення підслідності НАБУ та віднесення до неї всіх корупційних кримінальних правопорушень;

набули подальшого розвитку:

– доктринальні положення щодо кримінальної процесуальної відповідальності детектива НАБУ та визначені заходи такої відповідальності, які можуть бути застосовані до детектива НАБУ;

– наукові пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України в частині регулювання застосування попереднього арешту.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації висновки можуть бути використані у: науково-дослідній роботі – для подальшого опрацювання проблеми удосконалення правового регулювання повноважень детектива НАБУ; у законотворчій діяльності – в процесі розробки і прийняття законів України про внесення змін до КПК України у частині нормативного регулювання діяльності детектива НАБУ; у правозастосовній діяльності – для надання допомоги практичним працівникам НАБУ, прокуратури та інших відомств; у навчальному процесі – при викладанні курсу кримінального процесу та інших навчальних дисциплін, підготовці підручника та навчальних посібників, наукових коментарів тощо.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію виконано на кафедрі кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, обговорено на засіданні кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та рекомендовано до захисту.

Основні результати наукового дослідження були оприлюднені на: Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика розвитку правових інститутів» (м. Київ, 10-11 березня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми теорії права і практики правореалізації на шляху України до ЄС» і практика розвитку правових інститутів» (м. Київ, 25-26 лютого 2016 р.).

Наукові розробки дисертанта впроваджено в навчальну діяльність Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (акт впровадження від 09.09.2019 р.) та навчально-методологічну роботу прокуратури Харківської області (довідка від 24 вересня 2019 р.).

Публікації. Основні результати дисертації знайшли відображення у 5 наукових статтях (з них 4 у наукових фахових виданнях України і 1 у зарубіжному науковому виданні) і тезах 2 доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура й обсяг дисертації зумовлені предметом, метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 229 сторінок, з яких основний текст 195 сторінок, список використаних джерел (280 найменувань) 31 сторінка, додатки 3 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** роботи обґрунтовано вибір теми дисертації, визначено її зв'язок з науковими програмами, мета й завдання дослідження, його об'єкт і предмет, охарактеризовано методологічну базу, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані щодо їх апробації.

Розділ 1 «Загальні положення діяльності Національного антикорупційного бюро України у кримінальному судочинстві» складається з трьох підрозділів і присвячений розгляду завдань та засад діяльності НАБУ.

У *підрозділі 1.1 «Місце Національного антикорупційного бюро України в системі органів запобігання та протидії корупції»* автор досліджує генезу антикорупційних інституцій у зарубіжних країнах. Відмічено, що у світі сформувалося дві основні моделі органів, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції. Перша з них передбачає функціонування окремих структурних підрозділів по боротьбі з корупцією в системі правоохоронних органів (Норвегія, Бельгія, Іспанія, Хорватія тощо). Друга модель характеризується автономізацією таких інституцій, створенням багатоцільових агенцій по боротьбі з корупцією з повноваженнями правоохоронних органів (Гонконг, Сінгапур, Литва, Австралія та ін.).

Аналіз нормативної основи функціонування НАБУ дозволило дійти висновку про те, що законодавцем обрано модель створення окремого державного правоохоронного органу з компетенцією щодо попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних

правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

Констатовано, що для зменшення рівня корупції в країні необхідно спрямування вектору державної політики на створення збалансованої системи органів, які мають бути скоординовані між собою для реалізації антикорупційних стратегічних завдань. НАБУ займає особливе місце в системі цих органів, оскільки, будучи спеціалізованим антикорупційним органом, відноситься і до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

У підрозділі 1.2 «Сучасний стан правового регулювання діяльності Національного антикорупційного бюро України: міжнародний та національний аспект» присвячено аналізу міжнародного та національного антикорупційного законодавства, яким регулюється діяльність спеціалізованих антикорупційних органів, у тому числі й НАБУ.

Акцентовано, що інноваційне антикорупційне законодавство обумовлене рядом чинників, а саме: соціальним, економічним та політичним, зміст яких розкрито в дисертаційній роботі.

Автором відмічається, що правове забезпечення діяльності НАБУ потребує поступового удосконалення з метою усунення прогалин, суперечностей та колізій, які істотно впливають на відповідну діяльність (зокрема, що стосуються визначення підслідності, порядку передачі кримінальних проваджень, можливості створення міжвідомчих слідчих груп тощо).

У підрозділі 1.3 «Особливості реалізації основних принципів діяльності Національного антикорупційного бюро України» зосереджено увагу на реалізації окремих з них, які відображають специфіку цього правоохоронного органу та його функціональне призначення.

Аргументовано, що у діяльності НАБУ можна виділити дві групи принципів: 1) загальні, які притаманні всім галузям права і в силу цього утворюють підґрунтя діяльності всіх правоохоронних органів; 2) спеціальні, що є характерними або виключно для НАБУ, або ж набувають у сфері його діяльності власної специфіки.

До останніх належать: 1) незалежність НАБУ та його працівників; 2) підконтрольність і підзвітність суспільству та визначеним законом державним органам; 3) відкритість для демократичного цивільного контролю; 4) політична нейтральність і позапартійність; 5) взаємодія з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями.

Розділ 2 «Правовий статус детектива Національного антикорупційного бюро України» складається з трьох підрозділів.

Підрозділ 2.1 «Поняття «детектив» у кримінальному провадженні за законодавством України та інших держав» містить аналітичний огляд законодавчих конструкцій та наукових підходів щодо поняття «детектив», за результатами якого констатується, що детективом за законодавством різних країн може бути як особа, яка здійснює приватну діяльність, так і особа, яка виконує процесуальну функцію досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Дисертантом акцентується увага на тому, що у кримінальному процесі України не можна

ототожнювати детектива і слідчого як суб'єктів сторони обвинувачення. Різниця їх процесуального статусу полягає не лише у наділенні детектива повноваженнями оперативного співробітника, а й у наявності у останнього специфічних процесуальних засобів, що зумовлені специфікою його діяльності, спрямованої на боротьбу з корупцією, у той час як у слідчих інших органів досудового розслідування такі повноваження відсутні (зокрема, розширені повноваження щодо заходів забезпечення кримінального провадження у частині попереднього арешту майна (ч.9 ст. 170 КПК); додаткова спеціальна підстава для затримання особи без ухвали слідчого судді (п.3 ч.1 ст.208 КПК); можливість у кримінальних провадженнях, підслідних НАБУ, проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії як моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК) тощо).

У підрозділі 2.2 *«Повноваження детектива Національного антикорупційного бюро України»* здійснено спробу комплексного аналізу його процесуальних повноважень.

Зазначається, що особливості процесуального статусу детектива НАБУ полягають у наявності у нього трьох груп повноважень, які взаємопов'язані між собою та в сукупності забезпечують можливість вирішення завдань його процесуальної діяльності: 1) повноваження детектива НАБУ як суб'єкта здійснення досудового розслідування; 2) повноваження детектива НАБУ як працівника оперативного підрозділу; 3) спеціальні повноваження детектива НАБУ, які обумовлені специфікою цілеспрямованості його діяльності.

До таких спеціальних повноважень належать: за рішенням Директора НАБУ, погодженим з прокурором, витребувати від інших правоохоронних органів оперативно-розшукові справи та кримінальні провадження, що відносяться до його підслідності; знайомитися в державних органах, органах місцевого самоврядування із документами та іншими матеріальними носіями інформації, необхідними для діяльності НАБУ, у тому числі такими, що містять інформацію з обмеженим доступом; залучати на добровільній основі, у тому числі на договірних засадах, кваліфікованих спеціалістів та експертів для забезпечення виконання повноважень НАБУ тощо.

Зроблено висновок про те, що наявність вищевказаних груп повноважень, які складають основу правового статусу детектива НАБУ, зумовлено специфікою завдань НАБУ та поліфункціональністю діяльності детектива, який відповідно до ЗУ *«Про національне антикорупційне бюро України»* здійснює оперативно-розшукові, слідчі та інші дії, які він виконує як службова особа НАБУ.

Разом з тим, повноваження детектива не систематизовані в єдиному нормативному акті, що ускладнює правозастосування і негативно позначається на забезпеченні правової визначеності та якості закону як складових верховенства права. З огляду на це, дисертантом робиться висновок про доцільність удосконалення чинного законодавства в цьому напрямі.

У підрозділі 2.3 *«Гарантії діяльності та відповідальність детектива Національного антикорупційного бюро України»* досліджено такі елементи правового статусу детектива НАБУ як гарантії його діяльності та його юридична відповідальність.

На підставі системного аналізу норм міжнародно-правових актів та національного законодавства наведено наступні класифікаційні критерії гарантій діяльності детектива НАБУ: 1) за нормативним закріпленням таких гарантій; 2) залежно від особливостей правового статусу детектива НАБУ, а саме – як державного службовця, як суб'єкта, який здійснює досудове розслідування чи оперативно-розшукову діяльність.

Дисертантом розглянуто види юридичної відповідальності детектива НАБУ за неналежне здійснення своїх повноважень. До останніх віднесено: дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну, кримінальну та кримінальну процесуальну відповідальність.

Окрему увагу в роботі приділено аналізу кримінальної процесуальної відповідальності з огляду на відносну новизну її наукової розробки в доктрині кримінального процесу та специфіку правових відносин під час притягнення до кримінальної процесуальної відповідальності детектива НАБУ, що, зокрема, знаходить прояв у відстороненні його від здійснення досудового розслідування, скасуванні його процесуальних рішень тощо.

Розділ 3 «Загальна характеристика діяльності детектива Національного антикорупційного бюро України» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Особливості початку досудового розслідування детективом Національного антикорупційного бюро України»* досліджено особливості процесуальної діяльності детектива НАБУ на початковому етапі кримінального провадження, встановлено його завдання та обсяг повноважень при відкритті кримінального провадження, розглянуто проблемні питання та запропоновано шляхи їх вирішення.

Зокрема, звернуто увагу на недосконалість порядку реєстрації, обліку та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, які надходять до НАБУ. Так, як свідчить правозастосовна практика, при надходженні до НАБУ заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, що не відноситься до предметної підслідності НАБУ, всупереч вимогам ст. 214 КПК така заява чи повідомлення не реєструється. Також автор вважає, що анонімна заява про вчинене кримінальне правопорушення не повинна підлягати реєстрації в ЄРДР, а має перевірятися позапроцесуальним шляхом в межах іншої групи повноважень детектива НАБУ.

У підрозділі 3.2 *«Підслідність Національного антикорупційного бюро України»* звернуто увагу на те, що інститут підслідності спрямовано на підвищення ефективності досудового розслідування з метою вирішення завдань кримінального провадження.

Дисертантом зазначається, що зміст інституту підслідності НАБУ складає сукупність правил, встановлених кримінальними процесуальними нормами, що визначають предмет відання НАБУ щодо здійснення досудового розслідування корупційного кримінального правопорушення.

Встановлено, що особливостями підслідності НАБУ є: виключність, комплексність, особливий суб'єкт здійснення досудового розслідування, особливий суб'єкт вирішення спорів про підслідність.

Зважаючи на актуальність проблеми вирішення спорів про підслідність кримінальних правопорушень, які віднесені до підслідності НАБУ, слідчих інших органів досудового розслідування, в дисертації обґрунтовано доцільність удосконалення цього порядку та запропоновано відповідні зміни до КПК.

Автором пропонується законодавчо закріпити у разі необхідності, з метою забезпечення ефективності досудового розслідування можливість створення міжвідомчих груп слідчих та прокурорів.

У підрозділі 3.3 «Особливості здійснення досудового розслідування детективом Національного антикорупційного бюро України» на підставі аналізу наукових робіт та правозастосовної практики виокремлено та детально розглянуто виключні повноваження детективів НАБУ під час досудового розслідування.

Зокрема, зосереджено увагу на проблемних питаннях: а) накладення попереднього арешту на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах (ч.9 ст.170 КПК); б) затримання особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності НАБУ (п.3 ч.1 ст.208 КПК); в) здійснення моніторингу банківських рахунків (ст.269-1 КПК). Зроблено висновок про необхідність унормування підстави затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, у випадку її можливої втечі з метою ухилення від кримінальної відповідальності не тільки стосовно корупційних злочинів, віднесених до підслідності НАБУ (як це передбачено п.3 ч.1 ст.208 КПК), а будь-якого тяжкого чи особливо тяжкого злочину.

У підрозділі 3.4 «Особливості повідомлення про підозру детективом Національного антикорупційного бюро України» досліджуються проблемні питання повідомлення про підозру окремій категорії осіб.

Однією із умов віднесення кримінального правопорушення до підслідності НАБУ є вчинення кримінального правопорушення спеціальним суб'єктом. Серед переліку суб'єктів, який наводиться у ч. 5 ст. 216 КПК України, є особи, щодо яких передбачено особливий порядок кримінального провадження, закріплений у главі 37 КПК, відповідно до якого таким особам надаються додаткові гарантії в кримінальному провадженні.

Висловлено позицію автора про те, що «здійснення повідомлення про підозру» охоплює два основні складові елементи: складання повідомлення про підозру та його вручення. Враховуючи зазначене, обстоюється необхідність вручення повідомлення про підозру тим самим суб'єктом, який склав таке повідомлення, що у кримінальних провадженнях стосовно окремої категорії осіб набуває істотної специфіки (постанова від 19 лютого 2019 року в справі № 349/1487/14-к ВС ККС).

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, що полягає в отриманні нових результатів у вигляді наукових висновків щодо сутності поняття «детектив» НАБУ, його процесуального статусу, функцій та місця в системі суб'єктів, що здійснюють досудове розслідування кримінального провадження, а також формулюванні науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення нормативного забезпечення правозастосовної діяльності даного суб'єкта кримінального провадження. Проведене дослідження дає можливість сформулювати низку таких висновків і пропозицій:

1. Детектив НАБУ - державний службовець, який уповноважений здійснювати оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених законом до підслідності НАБУ, а також в інших справах за рішенням прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування, яке проводиться детективами Національного антикорупційного бюро України, або Директора Національного антикорупційного бюро України та за погодженням із прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

2. Повноваження детектива НАБУ характеризуються специфікою завдань його діяльності. Визначено, що правове положення детектива НАБУ має комплексний характер та зумовлюється специфікою його діяльності як: 1) державного службовця – працівника правоохоронного органу України; 2) суб'єкта, який здійснює оперативно-розшукову діяльність; 3) самостійного учасника кримінального провадження з боку сторони обвинувачення, який здійснює досудове розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень.

Специфіка цілеспрямованості діяльності детектива НАБУ в царині кримінального провадження обумовила необхідність унормування таких його повноважень, які не є притаманними іншим суб'єктам органів досудового розслідування. Зокрема, повноваження щодо заходів забезпечення кримінального провадження у частині попереднього арешту майна (ч.9 ст. 170 КПК); здійснення моніторингу банківських рахунків (ст. 269-1 КПК) тощо.

3. До видів юридичної відповідальності детектива НАБУ за неналежне здійснення своїх повноважень віднесено: дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну, кримінальну та кримінальну процесуальну відповідальність. Ретроспективний характер кримінальної процесуальної відповідальності знаходить вираз у можливому застосуванні під час кримінального провадження двох видів санкцій - штрафних і правовідновлюючих.

До заходів кримінальної процесуальної відповідальності, які можуть бути застосовані до детектива НАБУ, віднесено: скасування прийнятого рішення; зобов'язання вчинити певну дію; зобов'язання припинити дію; відсторонення від проведення досудового розслідування. Дисертантом

піддано критичній оцінці механізм відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування, який закріплено чинним законодавством, адже, як свідчить правозастосовна практика, він не є ефективним. Зважаючи на це, обґрунтовано необхідність його зміни і надання прокурору повноваження щодо відсторонення слідчого (детектива НАБУ) від проведення досудового розслідування за наявності підстав, передбачених КПК, з повідомленням про це керівника органу досудового розслідування.

Аргументовано необхідність вдосконалення чинного законодавства і в частині регулювання порядку притягнення слідчого (детектива НАБУ) до дисциплінарної відповідальності, а саме – надання прокурору повноважень щодо ініціювання цієї процедури перед керівником органу досудового розслідування.

4. Підслідність НАБУ визначається за допомогою сукупності специфічних умов. Це означає, що окрім складу кримінального правопорушення мають бути наявні хоча б одна з таких умов: 1) спеціальний суб'єкт (п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК); 2) розмір предмета злочину або завданої ним шкоди в п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб (п. 2 ч. 5 ст. 216 КПК); 3) злочин, передбачений ст. 369, ч. 1 ст. 369² КК, вчинено щодо службової особи, визначеної у ч. 4 ст. 18 КК або у п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК.

Частина 5 ст. 216 КПК закріплює, які злочини віднесено до підслідності НАБУ (191, 206-2, 209, 210, 211, 354, 364, 366-1, 368, 368-2, 369, 369-2, 410 КК). Статтею 45 КК встановлено, які злочини є корупційними. Втім, підслідність НАБУ не охоплює всіх корупційних злочинів, визначених нею, а саме передбачених статтями 262, 308, 312, 313, 320, 357, 364-1, 365-2 КК.

Зазначений підхід до визначення підслідності НАБУ, на думку дисертанта, не сприяє правовій визначеності в цьому питанні з огляду на те, що певна частина корупційних злочинів залишається в підслідності Державного бюро розслідування та Національної поліції. На практиці це призводить до суттєвих ускладнень під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, оскільки розмежування підслідності між цими органами пов'язане з окремими елементами складу злочину — предметом або суб'єктом діяння. При цьому самі ж злочини, що входять до компетенції вищезазначених органів, є тотожними. Така ситуація може спричинити спори щодо підслідності, перекваліфікацію кримінального правопорушення з метою зміни підслідності тощо.

З огляду на сказане, для забезпечення визначеності в питанні розмежування підслідності пропонується абзац 3 п.3 ч.5 ст. 216 КПК викласти в наступній редакції: «Детективи Національного антикорупційного бюро України з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, які віднесені цією статтею до його підслідності, за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України та за погодженням із Генеральним прокурором або його заступником можуть також розслідувати злочини, які віднесені до підслідності слідчих інших органів».

Будь-яке втручання в підслідність іншого органу досудового розслідування створює ризик

визнання недопустимими доказів як таких, що були отримані з порушенням процесуального законодавства, і відповідно, створює умови для уникнення підозрюваним відповідальності за скоєні кримінальні правопорушення. У випадках, коли під час досудового розслідування буде встановлено, що кваліфікація злочину змінилася і не відноситься до підслідності відповідного органу досудового розслідування, слідчий (детектив НАБУ) зобов'язаний провести всі невідкладні дії, після чого передає справу прокуророві для направлення її за підслідністю.

Окремим аспектом проблеми здійснення досудового розслідування належним суб'єктом і забезпечення відповідності зібраних доказів вимогам щодо їх допустимості є питання можливості та доцільності створення міжвідомчих слідчих груп та груп прокурорів, яке особливо актуалізується у випадках зміни кваліфікації кримінального правопорушення на завершальному етапі досудового розслідування. Це б дозволило ефективно завершити досудове розслідування та попередити можливе порушення правил підслідності.

У зв'язку з цим вбачається за необхідне доповнити ст. 216 КПК України частиною 11, в якій передбачити, що у разі необхідності з метою забезпечення ефективності досудового розслідування, Генеральний прокурор або його заступник визначає міжвідомчу групу слідчих та прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого прокурора такої групи, який керуватиме діями інших прокурорів.

5. Актуальною проблемою реалізації повноважень детектива НАБУ є накладення попереднього арешту на майно, рішення про який приймає Директор НАБУ за погодженням з прокурором. Водночас така законодавча конструкція, на погляд дисертанта, потребує удосконалення з огляду на те, що Директор НАБУ не є учасником кримінального провадження, про що свідчить аналіз норм кримінального процесуального законодавства України у їх системному зв'язку. Так пунктом 25 ч. 1 ст. 3 КПК передбачено, що учасниками кримінального провадження є серед інших – сторони кримінального провадження, в свою чергу відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК стороною обвинувачення є: слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених КПК. Керівник органу досудового розслідування - начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, органу Державної кримінально-виконавчої служби України, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України та його заступники, які діють у межах своїх повноважень згідно з положеннями п. 8 ч. 1 ст. 3 КПК.

Таким чином, повноваження Директора НАБУ стосовно прийняття рішення про накладення попереднього арешту на майно не знаходяться в системному зв'язку з іншими положеннями кримінального процесуального законодавства, яке регулює компетенцію учасників кримінального

провадження з боку сторони обвинувачення. Зважаючи на це, доведено, що повноваження щодо накладення попереднього арешту на майно у невідкладних випадках доцільно віднести до компетенції прокурора.

До виключних процесуальних засобів детектива НАБУ у частині застосування заходів забезпечення кримінального провадження віднесено спеціальну підставу для затримання особи без ухвали слідчого судді. А саме, уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності НАБУ (п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК). Підтримуючи в цілому підхід законодавця до необхідності унормування підстави затримання особи у випадку її можливої втечі з метою ухилення від кримінальної відповідальності, в роботі, разом з тим, піддано критичній оцінці застосування цієї підстави винятково до тяжких або особливо тяжких корупційних злочинів, віднесених законом до підслідності НАБУ. З огляду на це, обґрунтовано пропозицію щодо поширення цієї підстави затримання на всіх осіб, які підозрюються у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча особи з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

6. Виявлені під час дослідження проблеми прикладного характеру зумовили необхідність наукового обґрунтування пропозицій, спрямованих на удосконалення чинного законодавства в частині правового регулювання статусу детектива НАБУ та здійснення ним своєї діяльності. Так, зокрема, пропонується:

пункт 8 ч. 2ст. 36 КПК пропонується викласти в такій редакції: «своєю мотивованою постановою відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування у разі систематичного порушення норм цього Кодексу за наявності підстав, передбачених цим Кодексом, для його відводу, або у випадку неефективного досудового розслідування, про що повідомляє керівника органу досудового розслідування»;

доповнити ч.3 ст.37 КПК новим абзацем наступного змісту: «Якщо при зміні підслідності кримінальне провадження буде віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України, керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури повинен не пізніше наступного робочого дня призначити прокурора для здійснення процесуального керівництва в даному кримінальному провадженні з числа прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури»;

пункт 3 ч.1 ст.208 КПК викласти у такій редакції: «якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину»;

доповнити ст. 216 КПК частиною 11 наступного змісту: «У разі необхідності, з метою

забезпечення ефективності досудового розслідування, Генеральний прокурор України або його заступник може визначити міжвідомчу групу слідчих та прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого прокурора такої групи, який керуватиме діями інших прокурорів»;

доповнити ч. 2 ст. 218 КПК абзацем 2 наступного змісту: «Рішення про визначення підслідності прокурор зобов'язаний прийняти протягом трьох днів»;

надати прокурору повноваження щодо ініціювання притягнення слідчого до дисциплінарної відповідальності, у зв'язку з чим внести відповідні зміни до ЗУ «Про прокуратуру»;

передбачити в ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України» ст. 28¹ «Види дисциплінарних стягнень» наступного змісту: «1. До детективів Національного антикорупційного бюро України застосовується один з таких видів дисциплінарного стягнення: 1) зауваження; 2) догана; 3) попередження про неповну службову відповідність; 4) звільнення з посади державної служби».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Довжич Є.В. Ознаки діяльності детектива Національного антикорупційного бюро України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 41, Том-4. 2016. С.116-119.
2. Довжич Є.В. Місце НАБУ в системі органів, що здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 33-2, Том-2. , 2015. С.102-107.
3. Довжич Є.В. Сучасний стан правового регулювання діяльності Національного антикорупційного бюро України: національний аспект. Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 2, ч.4. 2016. С.181-184.
4. Довжич Е. В. Осуществление оперативно-розыскной деятельности детективом Национального антикоррупционного бюро Украины: перспективы развития. Право и закон. Международный научно-практический журнал. №2. 2017. С. 201-208.
5. Довжич Є.В. Особливості міжнародно-правових актів, які регулюють діяльність детектива НАБУ. Наука і правоохорона. №2, ч. II. 2015. С.223-228.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Довжич Є.В. Особливості процесуального керівництва за діяльністю детектива НАБУ. Теорія і практика розвитку правових інститутів: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 10-11 березня 2016 р.).- К.: «Науково-дослідний інститут публічного права», 2016. С.62-64.
2. Довжич Є.В. Деякі аспекти діяльності детектива Національного антикорупційного бюро України щодо початку досудового розслідування кримінального провадження. Проблеми теорії права

і практики правореалізації на шляху України до ЄС: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25-26 лютого 2016 р.). - К. : «Науково-дослідний інститут публічного права», 2016. С.64-68.

АНОТАЦІЯ

Довжич Є.В. Правові основи діяльності детектива Національного антикорупційного бюро України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2019.

У дисертації комплексно досліджено особливості діяльності детектива НАБУ у кримінальному провадженні. З урахуванням чинного нормативного регулювання та правозастосовної практики визначено, що НАБУ є окремим державним правоохоронним органом з компетенцією щодо попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

Розглянуто особливості визначення підслідності НАБУ, реалізації повноважень детектива НАБУ під час здійснення досудового розслідування. Досліджено проблеми правового регулювання та правозастосування в цій сфері, сформульовано пропозиції, спрямовані на їх подолання та удосконалення чинного законодавства в частині правового регулювання статусу детектива НАБУ та здійснення ним своєї діяльності.

Ключові слова: детектив НАБУ; досудове розслідування; принципи діяльності НАБУ; повноваження детектива НАБУ; кримінальна процесуальна відповідальність; підслідність.

АННОТАЦИЯ

Довжич Е.В. Правовые основы деятельности детектива Национального антикоррупционного бюро Украины. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика, судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2019.

В диссертации комплексно исследованы особенности деятельности детектива НАБУ в уголовном производстве. С учетом действующего нормативного регулирования и

правоприменительной практики определено, что НАБУ является отдельным государственным правоохранительным органом с компетенцией по предупреждению, выявлению, пресечению, расследованию и раскрытию коррупционных правонарушений, отнесенных к его подследственности, а также предупреждению совершения новых.

Автором акцентируется внимание на том, что в уголовном процессе Украины нельзя отождествлять детектива и следователя как субъектов стороны обвинения исходя из разницы их процессуального положения.

Диссертантом проанализированы особенности процессуального положения детектива НАБУ и констатировано, что он наделен тремя группами полномочий, которые взаимосвязаны между собой и в совокупности обеспечивают возможность разрешения задач его процессуальной деятельности: полномочия детектива НАБУ как субъекта осуществления досудебного расследования; полномочия детектива НАБУ как сотрудника оперативного подразделения; специальные полномочия детектива НАБУ, которые обусловлены спецификой целенаправленности его деятельности.

Автором охарактеризованы такие особенности подследственности НАБУ, как: исключительность, комплексность, особый субъект осуществления досудебного расследования, особый субъект разрешения споров о подследственности.

В работе проанализированы отдельные проблемные вопросы реализации полномочий детектива НАБУ при осуществлении досудебного расследования, связанные с наложением предварительного ареста на имущество или средства на счета физических или юридических лиц в финансовых учреждениях; задержанием лица, подозреваемого в совершении тяжкого или особо тяжкого коррупционного преступления, отнесенного законом к подследственности НАБУ; осуществлением мониторинга банковских счетов.

На основании анализа действующего правового регулирования, следственной, прокурорской и судебной практики, а также представленных в науке уголовного процесса доктринальных подходов сформулированы и обоснованы предложения, направленные на усовершенствование действующего законодательства Украины в части регулирования деятельности детектива НАБУ во время досудебного расследования.

Ключевые слова: детектив НАБУ; досудебное расследование; принципы деятельности НАБУ; полномочия детектива НАБУ; уголовная процессуальная ответственность; подследственность.

ANNOTATION

Dovzych O.V. Legal principles of the activities detective of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine. – Qualification scientific work on the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of candidate of juridical Sciences, specialty 12.00.09 "criminal process and criminalistics, judicial examination; operatively-search activity". National law University named after Yaroslav the Wise, the Ministry of education and science of Ukraine, Kharkov, 2019.

The thesis contains a comprehensive research of the feature of the activities of the NABU detective in criminal proceedings. Considering the current statutory regulation and law enforcement practice, it is determined that NABU is a separate state law enforcement agency with competence for prevention, detection, termination, investigation and disclosure of corruption offenses related to its jurisdiction, as well as prevention of committing new ones.

The peculiarities of determining the NABU's jurisdiction, exercise of authority of the NABU detective during pre-trial investigation are considered. The problems of legal regulation and enforcement in this field have been investigated, proposals have been formulated aimed at overcoming them and improving the current legislation regarding the legal regulation of the status of NABU detectives and their activities.

Keywords: NABU detective; pre-trial investigation; principles of NABU activity; powers of the NABU detective; criminal procedural liability; jurisdiction.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент Маринів В.І.

Підписано до друку 23.09.2019 р. Формат 60x90/16
Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.
Умовн. друк. арк. 0,7. Облік. – вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № _____

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, Харків, вул. Пушкінська, 77